

Прикази Reviews Comptes rendus

„Pozorište dom je svaki, a vodvilji svakojaki teku svaki dan“

Ildiko Erdei, *Moderni život u udarnom terminu: televizija, humor i politika u socijalističkoj Jugoslaviji*. Beograd: Evoluta, 2021. 264 str.

Na izmaku 2020. godine pred čitalačkom publikom našla se još jedna knjiga, koja upotpunjuje naša saznanja o jugoslovenskom društvu i kulturi. Osoben doprinos antropologiji socijalizma prepoznao je i žiri u sastavu prof. Dragana Antonijević, prof. Vladimir Ribić, prof. Gordana Gorunović, prof. Marko Pišev i dr. Jadranka Đorđević-Crnobrnja, viša naučna saradnica Etnografskog instituta SANU, koji joj je februara 2022. dodelio nagradu „Dušan Bandić“ za najbolju knjigu iz oblasti etnologije i antropologije u Srbiji u 2021. godini. Veliko interesovanje za analizu televizijskih serija u srpskoj naučnoj zajednici rezultovalo je objavljivanjem dva tematska broja časopisa *Etnoantropološki problemi* u 2022. godini (sv. 1 i 2), koji su posvećeni proučavanju ovog fenomena. I dok većina članaka u publikovanim temama analizira aktuelne domaće i inostrane serije, u knjizi *Moderni život u udarnom terminu: televizija, humor i politika u socijalističkoj Jugoslaviji* Ildiko Erdei pažnju usmerava na kultnu TV seriju iz vremena jugoslovenskog socijalizma – *Pozorište u kući*.

Polazeći od teorijsko-metodoloških postavki etnografije televizije i posmatrajući televiziju kao „tehnologiju, usta-

novu, medij i artefakt“ Ildiko Erdei vešto prikazuje i interpretira razvoj jugoslovenske televizije i njenih programa živo opisujući društveno-politički kontekst. Uvažavajući osobenost televizijskog teksta koji nosi snažan autorski pečat ona posebnu pažnju usmerava na produkciju televizijskih serija, ali i ideološki zaokret u konceptualizaciji programa Televizije Beograd, koja se nakon dramatičnih društvenih događaja, kao što su studentske demonstracije (1968), „hrvatsko proljeće“ (1971) i „slom liberala“ (1972) okrenula od serija satiričnog karaktera ka proizvodnji apolitičnog „industrijskog humora“, koji upravo ovaploćuje *Pozorište u kući*. Vešto povezujući naučna saznanja koja se odnose na ostale socijalističke zemlje, autorka odgoneta ulogu zabavnog televizijskog programa u kreiranju socijalističkog čoveka/građanina i njegovih vrednosnih orijentacija. Ona takođe pokazuje učinkovitost televizije kao artefakta, koji je transformisao dnevne ritmove i aktivnosti istovremeno preoblikujući prostor dnevne sobe u centralni prostor stana.

Ipak, knjiga *Moderni život u udarnom terminu* je mnogo više od antropologije televizijske serije. Ona uranja u problematiku jugoslovenske socijalističke modernosti razotkrivajući njene specifičnosti. Posmatrajući društvenu stvarnost kroz prizmu serije *Pozorište u kući* Ildiko Erdei posebno razmatra pitanja modernizacionih procesa u sferi stanovanja, porodičnih odnosa i potrošačke kulture.

Socijalističko moderno stanovanje podrazumevalo je izgradnju stanova sa racionalno raspoređenim prostorom uređenim laganim, funkcionalnim, mobilnim i modularnim nameštajem. Kako autorka otkriva otelotvorenje ovih ideala predstavljala je kombinovana soba, koja je istovremeno služila kao spavaća i dnevna soba. Od 70-ih godina neizostavan element njenog enterijera postao je regal od zida do zida u kojem je svaka stvar mogla naći svoje mesto. Ipak, svakodnevne prakse podrazumevale su stalno mešanje starog i novog o čemu rečito govori serija *Pozorište u kući*. Autorka nam živo predstavlja kako akteri i akterke popularne serije pregovaraju sa kulturom propisanim idealima stanovanja realizujući ih (Olga i Rođa) ili unoseći u dom predmoderne (majka Vuka) ili buržoaske (Nikolajevića) kulturne navike.

Iako je ideja o ravnopravnosti polova bila u temelju ideološkog projekta preobražaja porodice, u jugoslovenskom socijalističkom društvu rodne razlike nisu nestale. Ipak, različita emancipatorska zakonska rešenja neosporno su unapredila živote žena i uobličila novu „strukturu osećanja“ ženskih subjekata. Autorka pokazuje da, u skladu sa „duhom vremena“, Novak Novak, scenarista *Pozorišta u kući* slika glavnu junakinju modernim bojama: Olga, kada se zaposli, uspeva da uskladi profesionalni i porodični život, ona retko povezuje kecelju u kuhinji, vozi kola, organizuje ženske sedeljke i gradi partnerski odnos sa suprugom. Ipak, iako je svojoj junakinji dao izvesnu slobodu od kuhinje i određen stepen autonomije unutar braka, istraživanja Ildiko Erdei pokazala su da su u poznatoj seriji, kao i u životu jugoslovenskih žena, dometi emancipacije imali svoje granice: domaćički poslovi ostali su neupitno ženski, dok su bračni odnosi

bili određeni neotradicionalističkim uzusima upakovanim u koncept „romantične ljubavi“. Autorka stavlja naglasak i na činjenicu da porodica Petrović unajmljuje kućnu pomoćnicu Tinu, što na prvi pogled može izgledati kontradiktorno za uslove socijalističkog društva, koje se ideološki distanciralo od svih oblika radne eksploatacije. Erdei s pravom zaključuje da se praksa unajmljivanja kućnih pomoćnica javila kao „odgovor na nedovoljno uspešno sprovedenu zamisao o društvenoj promeni porodice i podeli rada unutar nje“. Zapravo, režim je još 50-ih godina favorizovao osnivanje različitih uslužnih servisa, među kojima su bili oni za iznajmljivanje kućnih pomoćnica, pranje i peglanje rublja, pripremu gotove i polugotove hrane ili popravku i šivenje odeće, kako bi rasteretio žene i strukturalno preobrazio njihove živote. Pošto se otvaranje ovih servisa u uslovima nedovoljne ekonomske razvijenosti ubrzo pokazalo kao utopijsko, dvostruko opterećene žene bile su prinuđene da se oslanjaju na pomoć drugih žena (u seriji Olgi priskače u pomoć njena majka ili svekrva Vuka, kada dođe u Beograd) ili kućnih pomoćnica angažovanih u sferi sive ekonomije (Tina).

Ildiko Erdei uspešno predstavlja državni zaokret od favorizovanja socijalističkih građana kao potrošača, koji troše držeći se principa racionalnosti do kritike potrošačkog mentaliteta karakteristične za sedamdesete i osamdesete godine. U eri uzleta konzumerističke kulture režim je ženama dodelio ulogu promoterki novog životnog stila. Figuru domaćice kao potrošačice koja ima kompetencije za pravljenje izbora u uslovima kontinuiranog uvođenja novina autorka pronalazi i u seriji *Pozorište u kući*. I dok ženski likovi kalkulišu sa prihodima i rashodima, nabavljaju proizvode koji su predmet nesta-

šica, prave kućne zalihe ili idu u šoping da bi nabavile garderobu po poslednjoj modi, Rođa kao muškarac brani socijalističke vrednosti i moral odupirući se narastajućem konzumerizmu. Tako je *Pozorište u kući* samo prenosilo društveno poželjnu sliku porodične svakodnevice i rodnih dimenzija potrošnje.

Dakle, u knjizi *Moderni život u udarnom terminu* Ildiko Erdei nam predstavlja kako jedna televizijska serija opisuje i „propisuje“ moderni život srednjoklasne porodice u jugoslovenskom društvu. Prelazeći sa stranice na stranicu u prilici smo da oživimo sećanje na kultne televizijske

scene i iz perspektive autorke sagledamo osobenosti, blagodeti, učinke, paradokse, stranputice i ograničenja jugoslovenskog modela modernosti. Stoga knjigu toplo preporučujem svim zainteresovanim za istoriju Jugoslavije, studije socijalizma, antropologiju televizije, popularne i materijalne kulture, roda i potrošnje.

Danijela Velimirović
Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
dvelimir@f.bg.ac.rs